

svart GULD

Kärt barn har många namn. Det svarta guldet. Sveriges egen marmor. Stenarnas Rolls-Royce. Svensk diabas har av Stenindustriförbundet utsetts till Årets sten 2014.

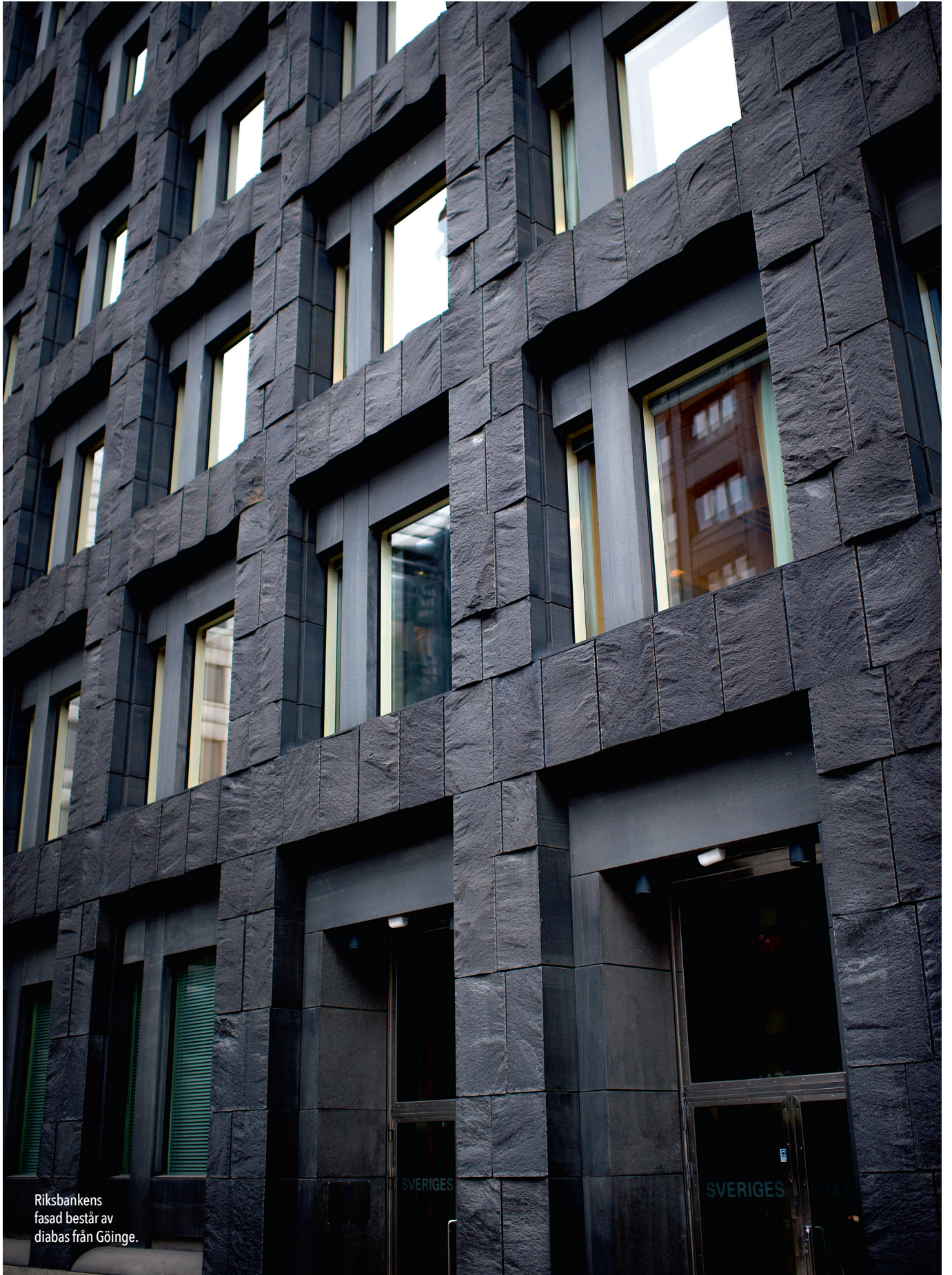
TEXT **PETER WILLEBRAND**

”Det finns fortfarande en utbredd föreställning om att marmor skulle vara mer exklusivt än diabas när det i själva verket är tvärtom.”

ROLF LUNDMARK, NATURSTENSKOMPANIET

FOTO: ANNARUTFRIDHOLM

Riksbankens fasad består av diabas från Göinge.

FOTO: STÉFAN ESTASSY

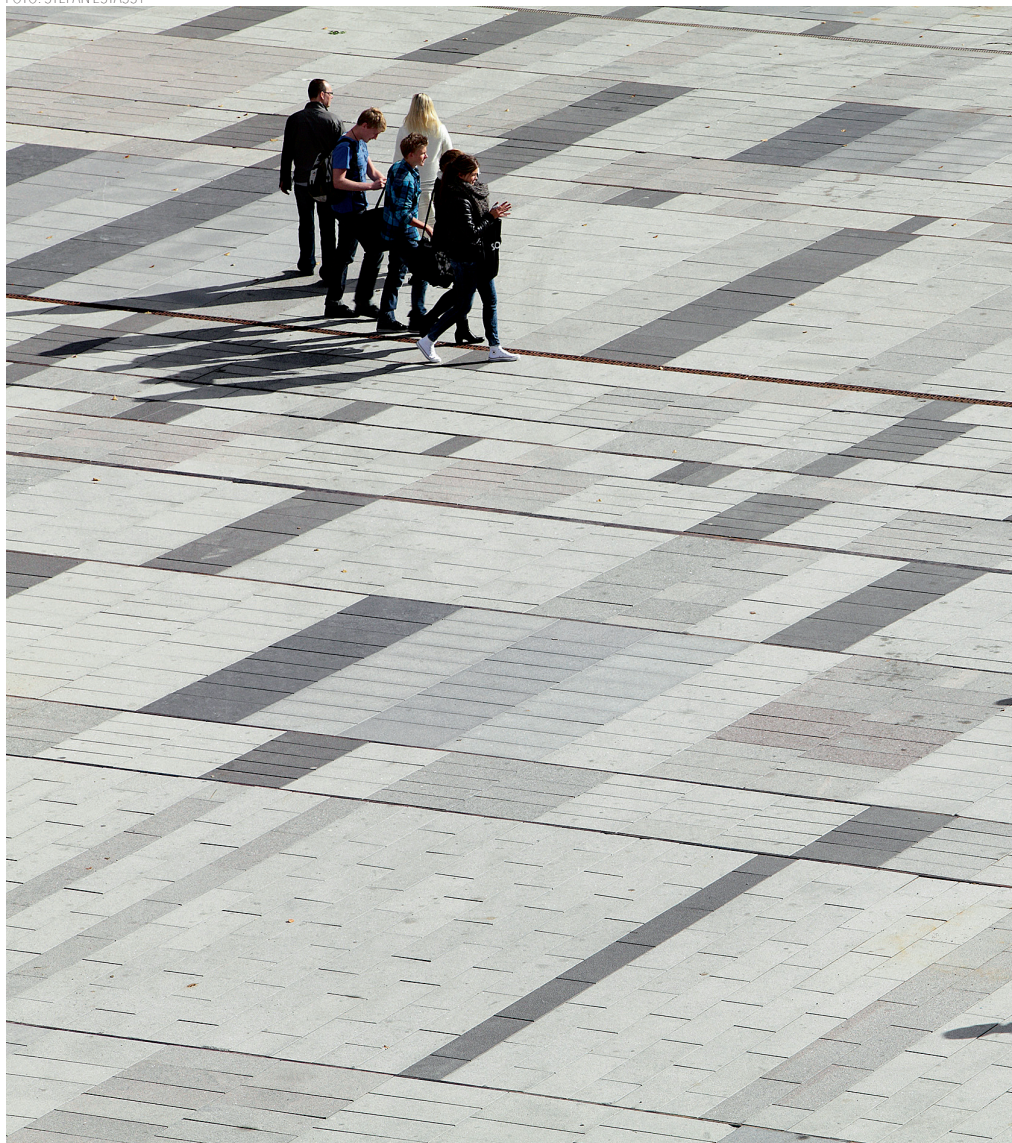

FOTO: PETER WILLEBRAND

Del av skulptören Ebba Matz verk *Déjà vu* i Dragarbrunnsparken i Uppsala. De sittvänliga diabasblocken har blankpolerad ovsida och grovhuggna sidor.

Det kanske mesta givna valet, och i någon mening även det mest svenska. Samtiden har alltid kunnat spegla sig i den svarta diabasens blankpolerade yta.

Islutet av 1800-talet gav fyndigheterna runt trakterna i mötet mellan i Skåne, Blekinge och Småland upphov till en ny och lönsam näring som minskade utvandringen till Amerika från de små samhällena i bygden. Under andra världskriget kom de stora beställningarna från ett självförhålligande Nazityskland, som byggde monument över sina gärningar. Det upphörde först när Tredje Riket föll samman, och när det av kriget ödelagda Europa skulle rustas igen behövdes i första hand byggnadsmaterial som gav tak över huvudet – inte monument.

– Diabas fick en lite dålig klang några årtionden efter andra världskriget, just för att den kopplades samman med alla monument som hade rests i samband med kriget, säger Rolf Lundmark, vd för Naturstenskompaniet.

Några årtionden senare fick ett annat historiskt omvälvande skede motsatt verkan:

– När muren föll och kalla kriget fick ett slut öppnades marknaden för diabas åter upp mot östblocket. Det har framför allt handlat om en ökad export av gravsten.

Blickar man innanför nationens gränser så är Riksbankens fasad Sveriges hittills mest kända byggnadsverk med koppling till diabas. Även den bär samtida historiska vittnesbörd. Riksbanken blev arkitekten Peter Celsings sista stora uppdrag. Han hade tidigare bland annat ritat Kulturhuset i anslutning till det kritiserade Sergels Torg. När Riksbanken, vid intilliggande Brunkebergstorg, stod klar 1976 hade budgeten sprängts med råge och en av de största orderarna av diabas från Göinge hade levererats. Men det var inget som Peter Celsing själv fick uppleva. Han hade avlidit två år tidigare, i sviterna av en hjärntumör, endast 54 år gammal.

Det är heller ingen tvekan om att svensk diabas står för en exklusivitet som kräver budgetutrymme. Å andra sidan har den unika egenskaper, i både nyanser och hårdhet. Diabasen tillhör de magmatiska bergarterna, på samma sätt som granit. Den för

Vävmönstret på Stortorget i Gävle – som fick Sienapriset 2011 och Stenpriset 2013 – har skapats genom kombination av natursten i olika färgnyanser: Brännhult diabas, Flivik mahogany och Bohus grå tossene.

FOTO: NATURSTENSKOMPANIET

Raoul Wallenberg-monumentet *Hope* (1998) av Gustav och Ulla Kraitz vid FN-högkvarteret i New York består av fem diabaskolonner på upp till sju meter, en diplomatportfölj i brons samt ett blått keramikklott, en symbol för det hopp Wallenberg representerade för många.

stenen typiska svärtan kommer från pyroxen och små korn av järn- och titanoxid.

Stenens hårdhet och höga densitet hänger samman med den hastiga nedkylningen och de relativt höga järnhalterna.

– Det finns fortfarande en utbredd föreställning om att marmor skulle vara mer exklusivt än diabas när det i själva verket är tvärtom, konstaterar Rolf Lundmark.

Något som också påverkar exklusiviteten är tillgången. Det är omvittnat svårt att bryta stora diabasblock ur en åder, och man måste gå allt djupare i de befintliga brotten.

– Gångarna närmar sig 80 meters djup och vi räknar med att runt 5 procent av vad vi bryter går att använda kommersiellt, säger Joakim Steen, marknadsansvarig på Emmaboda Granit, som har levererat diabas till Swedbanks nybyggda huvudkontor i Sundbyberg.

Begränsningarna i storlek har också gjort att en stor andel av den diabas som bryts blir gravstenar. Japan är ett exempel på ett land som är en stor importör av svensk diabas.

– Exporten till Japan är ett direkt kvitto på den höga kvaliteten som svensk diabas håller. Japanerna har väldigt höga krav på stenens struktur, säger Joakim Steen.

Det ökade intresset för inredning har också drivit upp intresset för att använda diabas i hemmet. Hårdheten gör den särskilt lämplig för bänkskivor i köket.

Diabas är även en sten som konstnärer och smyckestillverkare ofta använder.

– Den är inte minst populärt för att det går att få sådana nyanser, säger Joakim Steen.

Sulptören Pål Svensson har gjort flera verk i diabas. När han i början av 80-talet för första gången kom i kontakt med stenen var han elev på Valands Konsthögskola och gick en kurs i Sibbhult. Diabas är sedan dess hans favoritsten.

– Den är stenarnas Rolls-Royce, säger han utan tveka.

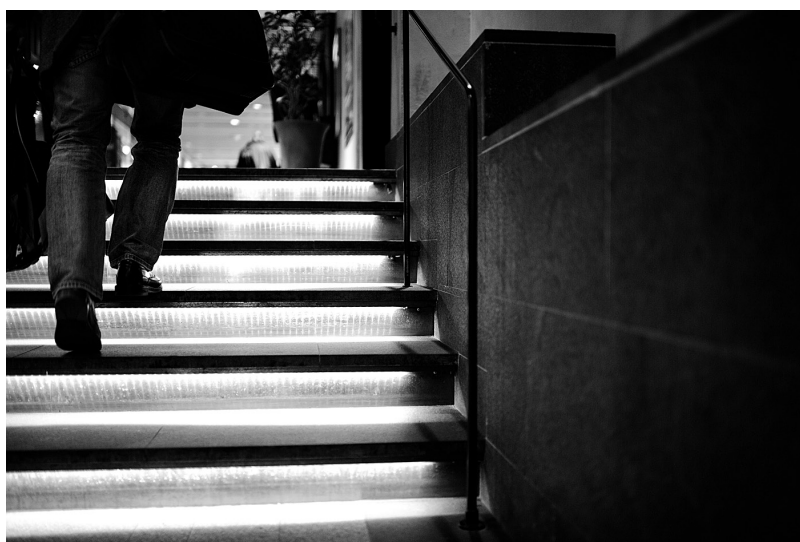
Pål Svenssons klotformade skulpturer i diabas har blivit

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/GFDL/CC-BY/CHRISTOPHER HOLLIS

Bronsmonumentet *US Marine Corps War Memorial* i Virginia, USA, har en sockel av diabas från Örkened i nordöstra Skåne.

▲ I Moodgallerian i Sahlénhuset i Stockholm har man arbetat konsekvent med flammad Brännhultsdiabas i fasad, murar och trappor. Golvet består av grå Bohusgranit med flammad yta.

något av hans signum. 1996 gjorde han den moderna klassikern *Sprungnen ur* som står i Wanåssparken i Östra Göinge. Den blev sedermera ett känt frimärksmotiv.

Pål Svensson, som även har samarbetat i större projekt med landskapsarkitekten Thorbjörn Andersson, gillar särskilt de stora kontrasterna och nyanserna som går att uttrycka med diabas.

– Du kan gå från rätt ljusgrått till de blanka och polerade mörkaste svarta, säger han.

Densiteten och hårdheten ger också egenskaper som gör att diabasen står emot slitage betydligt bättre än många andra stenar.

– En sten ska representera något bestående. Med diabas kan man till exempel arbeta med vinklar i 60 grader som står emot en skateboardåkare i Malmö centrum, säger han.

Även skulptören Ebba Matz utgick från diabas när hon för några år sedan anlätades för att arbeta med gestaltningen i samband med att Dragarbrunnstorg i Uppsala fick ett helt nytt utseende. White landskapsarkitekter hade ritat en markbeläggning som bestod av plattor – 50 x 50 cm – som täckte hela torget.

Ebba Matz eget verk *Déjà vu* består dels av figurer i rostfritt stål nedfrästa i plattorna, dels av sittbara skulpturer i diabas.

– Jag arbetade parallellt med mitt förslag till torget. Valet av diabas var naturligt, jag ville ha skulpturerna i samma material som plattorna. För mig lockade diabasens svärta, och att den har så olika uttryck beroende på hur den bearbetas. Jag tycker att den får ett spännande djup när skulpturerna är blankpolerade på ovansidan, som en kontrast till de råkuggna sidorna, säger Ebba Matz.

Swedbanks nya huvudkontor i Sundbyberg i Stockholm är ett av de största byggprojekten i huvudstaden under senare år – cirka 2 500 arbetsplatser och 45 000 kvadratmeter, när kontoret beräknas vara helt inflyttningsklart lagom till sommaren.

Danska 3XN står, i samarbete med Humlegården Fastigheter, bakom projektet. 3XN:s grundare Kim Herforth Nielsen har vitt-

FOTO: CHRISTER KJELLÉN

Sveriges ambassad i Berlin har fasad av svart polerad diabas från Emmaboda Granit.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/CC-BY-SE/BENGT OBERGER

Pål Svenssons *Sprungna ur* (1996) i Wanås skulpturpark består av ett polerat diabasklot omgivet av diabasskärvar.

”Vi hade kunnat få en finländsk diabas till ett något lägre pris, men samtidigt fanns det ingen anledning att inte välja svensk diabas en sådan här gång. Den har en jämnhet och en mörk djärvhet som jag personligen verkligen gillar.”

SOFIA NYLÉN, LAND ARKITEKTUR

nat om hur viktigt det är att kontoret blir ”en öppen social miljö”. Det handlar bland annat om att knyta samman den externa och interna miljön, förklarar han. Natursten – i form av svensk diabas – är en bokstavlig byggsten för att åstadkomma den känslan.

– Diabas har den färg som vi var ute efter och som ger byggnaden sitt rätta arkitektoniska uttryck. Samtidigt har den andra positiva egenskaper, som att den är solid och lätt att rengöra, säger Kim Herforth Nielsen.

3XN samarbetar med Land Arkitektur när det kommer till gestaltning av landskapet kring kontoret. Sofia Nylén är en av Lands delägare och har varit ansvarig landskapsarkitekt i projektet. Även hon betonar den sammanhållande känslan mellan miljön inom- och utomhus som man åstadkommer med hjälp av natursten. Och det handlar inte bara om Swedbank, understryker hon.

– Vi är också anlitade i det parallella projektet som innebär stora förändringar i andra delar av Sundbybergs centrum, med ombyggnader och tillbyggnader av hela kvarter. Där används

bland annat gatsten för att skapa en sammanhållen känsla. Huvudkontoret ska vara en del av samma miljö, säger hon.

Genom att använda olika typer av ytbearbetningar av diabas har man uppnått en kontinuitet i övergången från inomhusmiljön till utomhus.

– Diabas ger ett mörkt golv. Vi har arbetat med blästrad, krysshämrad och flammad sten för att få fram nyanserna. Ju längre bort från inomhusmiljön, desto rårare ton.

Men det handlade inte bara om känslan. Testresultat från SP, Sveriges Tekniska Forskningsinstitut, understödde också de rena praktiska fördelarna med att välja diabas.

– Det är en sten som klarar stora påfrestningar och tuffa miljöer, som vårt kalla klimat.

Ett högre pris kan alltså motiveras ur hållbarhetsperspektiv.

– Vi hade kunnat få en finländsk diabas till ett något lägre pris, men samtidigt fanns det ingen anledning att inte välja svensk diabas en sådan här gång. Den har en jämnhet och en mörk djärvhet som jag personligen verkligen gillar, säger Sofia Nylén. ■